

Neoficialus vertimas

EUROPOS TARYBA
EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMAS
TREČIASIS SKYRIUS

NUTARIMAS DĖL

Stasės JASIŪNIENĖS
pareiškimo Nr. 41510/98
prieš Lietuvą

PRIIMTINUMO

Europos Žmogaus Teisių Teismas (Trečiasis skyrius), 2000 m. spalio 24 dieną posėdžiaujant kolegijai, sudarytai iš:

pirmininko J.-P. COSTA,
teisėjų L. LOUCAIDES,
P. KŪRIO,
F. TULKENS,
K. JUNGWIERT,
H. S. GREVE,
M. UGREKHELIDZE

ir skyriaus kanclerės S. DOLLÉ,

atsižvelgdamas į minėtą pareiškimą, pateiktą Europos Žmogaus Teisių Komisijai 1998 m. balandžio 20 dieną ir įregistruotą 1998 m. birželio 5 dieną;

atsižvelgdamas į Konvencijos 11 Protokolo 5 straipsnio 2 dalį, pagal kurią kompetencija nagrinėti šį pareiškimą buvo perduota Teismui;

atsižvelgdamas į atsakovės Vyriausybės pateiktą poziciją ir į pareiškėjo kaip atsakymą pateiktą nuomonę,

po svarstymo, nusprendė:

FAKTAI

Pareiškėja yra Lietuvos Respublikos pilietė, gimusi 1923 m., gyvenanti Palangoje. Teisme jai atstovauja A.-P. Zamalaitis, Vilniuje praktikuojantis advokatas.

A. Bylos aplinkybės

Bylos faktai, pateikti šalių, gali būti apibendrinti, kaip išdėstyta toliau.

Prieš Antrąjį pasaulinį karą pareiškėjos motina valdė gyvenamąjį namą 1422 m² ploto žemės sklype (toliau tekste “sklypas”) Baltijos jūros pakrantėje esančio Palangos kurorto centre. Po to, kai 1940 m. birželio 15 dieną Tarybų Sąjunga okupavo Lietuvą, ši žemė buvo ekspropriuota, o pastatas nugriautas.

1992 m. rugsėjo 25 dienos potvarkiu Palangos miesto valdyba, remdamasi Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymu, nusprendė “atstatyti pareiškėjos ir jos sesers nuosavybės teises” į jų velionės motinos žemę. Potvarkyje nebuvo nurodyta teisių atkūrimo forma.

1992 m. rugsėjo 25 dienos potvarkis nebuvo įvykdytas, kadangi žemė gražinta nebuvo ir kompensacija nebuvo sumokėta. 1995 m. sausį pareiškėja padavė į teismą vietos valdžios instituciją, nurodydama, kad jai turėjo būti gražintas sklypas ar jo dalis. Taip pat ji teigė, kad kita sklypo dalis priklauso jos seseriai.

1995 m. gruodžio 15 dieną Palangos miesto apylinkės teismas atmetė pareiškėjos ieškinį. Remdamasis Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymo 5 straipsniu teismas nustatė, kad pareiškėja neturi teisės į sklypą ar jo dalį, bet jai kaip kompensacija turėjo būti pasiūlytas alternatyvus sklypas, kaip to reikalauja minėtas įstatymas.

Pareiškėja apskundė sprendimą, teigdama, kad sklypas jai turi būti gražintas.

1996 m. balandžio 3 dieną Klaipėdos apygardos teismas panaikino apylinkės teismo sprendimą. Apygardos teismas pripažino, kad Palangos miesto valdyba 1992 m. rugsėjo 25 dienos potvarkis neatitiko Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymo 19 straipsnio reikalavimų, nes vietos valdžios institucija nepriėmė sprendimo, ar pareiškėjai turėjo būti pasiūlyta žemė, ar pinigai, ir, vienu arba kitu atveju, kuris žemės sklypas arba kokia pinigų suma. Apygardos teismas pripažino, kad vietos valdžios institucija turi šiuos klausimus išspręsti. Teismas įpareigojo Klaipėdos apskrities administraciją “iki 1996 m. birželio 30 dienos priimti sprendimą pagal pareiškėjos prašymą dėl jos nuosavybės teisių atstatymo”.

Tačiau toks sprendimas nebuvo priimtas, nes pareiškėja atsisakė alternatyvaus žemės sklypo kitoje Palangos vietoje. Pareiškėjos sesuo alternatyvų sklypą priėmė.

1996 m. rugpjūčio 13 dieną pareiškėja gavo 1996 m. balandžio 3 dienos sprendimo vykdomąjį raštą. Ji perdavė šį reikalą antstoliams, kurie negalėjo įvykdyti vykdomojo rašto apskrities administracijos atžvilgiu. Vykdomosios valdžios institucijos nepriėmė naujų sprendimų, nes pareiškėja vėl atsisakė alternatyvaus žemės sklypo.

1997 m. gruodžio 15 dienos rašte Klaipėdos apskrities viršininkas konstatavo, kad pareiškėja neteisingai aiškino 1996 m. balandžio 3 dienos sprendimą. Viršininko nuomone, apygardos teismas reikalavo tik tiek, kad apskrities administracija priimtų sprendimą, atitinkantį Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymo reikalavimus. Kadangi tame sklype pareiškėja neturėjo pastatų ar kitokios nuosavybės, ji neturėjo teisės jo susigražinti. Viršininkas paprašė pareiškėjos kreiptis į Palangos miesto valdybos žemėtvarkininkus dėl alternatyvaus sklypo parinkimo. Jis išpėjo ją, kad vykdant 1996 m. balandžio 3 dienos sprendimą kitas sklypas bus paskirtas be jos sutikimo.

1997 m. gruodžio 31 dieną pareiškėja parašė Ministrui Pirmininkui ir nurodė, kad ji turėjo teisę į tą sklypą, kad alternatyvūs vietos valdžios institucijos pasiūlyti sklypai yra Palangos užmiestyje ir todėl pagal vertę jie nėra ekvivalentiškai sklypui miesto centre.

1998 m. vasario 11 dienos rašte Žemės ir miškų ūkio ministerijos Žemėtvarkos departamento direktorius teigė, kad 1992 m. rugsėjo 25 dieną Palangos miesto valdyba nusprendė atkurti pareiškėjos nuosavybės teises nežiūrint to fakto, kad trūko atitinkamų dokumentų, įrodančių jos velionės motinos nuosavybės teisę į tą sklypą. Be to, direktorius teigė, kad iš 1992 m. rugsėjo 25 dienos potvarkio “nėra aišku, kurio savininko ar sklypo atžvilgiu buvo atstatytos nuosavybės teisės[.] nuosavybės teisių atstatymo forma taip pat neaiški...”. Direktorius paprašė Klaipėdos apskrities viršininko iš naujo išnagrinėti 1992 m. rugsėjo 25 dienos potvarkio teisėtumą.

Pareiškėja atsisakė trijų Klaipėdos apskrities viršininko pasiūlytų alternatyvių žemės sklypų įvairiose Palangos vietose.

1999 m. rugpjūčio 30 dienos raštu vykdomoji valdžia informavo pareiškėją, kad ji neįrodė motinos nuosavybės teisės į pradinį sklypą, kaip numato 1998 m. liepos 13 dienos vyriausybės instrukcijos, t. y. ji nepateikė originalių dokumentų, įrodančių, kad jos motina įsigijo tą sklypą, ar teismo sprendimo, įrodančio nuosavybės teisę. Vykdomoji valdžia nusprendė, kad ji negali toliau vykdyti sprendimo dėl kompensacijos, kol pareiškėja nepateiks šių dokumentų.

B. Bylai reikšminga vidaus teisė ir praktika

Nuosavybės teisių atkūrimas

Nuosavybės teisių [...] atkūrimo įstatymas (1991, 1993, 1995, 1997 ir 1999 m. redakcijų) numato dvi nuosavybės teisių atkūrimo formas:

- turto gražinimą esant tam tikroms aplinkybėms,
- kompensaciją kitais atvejais (kompensuojama gali būti žeme ar pinigais).

Pagal Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymo 5 straipsnį, Lietuvos piliečiams, miestų teritorijose turintiems gyvenamuosius namus ar kitus pastatus, gali būti siūloma prie šių pastatų esanti žemė. Pagal Įstatymo 5 ir 12 straipsnius, buvusiems kitų tipų miestų teritorijose esančių žemės sklypų savininkams gali būti siūloma kompensuoti alternatyviu sklypu ar pinigais.

1994 m. gegužės 27 dieną Konstitucinis Teismas pripažino, kad “iki turto gražinimo ar atitinkamos kompensacijos išmokėjimo buvusio savininko subjektinės teisės į konkretų turtą dar nėra atstatytos. Įstatymas, kol nėra pritaikytas konkrečiam subjektui dėl konkretaus turto [...], pats savaime subjektyvių teisių nesukuria.” Konstitucinis Teismas taip pat pripažino, kad teisė į kompensaciją už turtą, kuris negali būti gražintas, neprieštarauja nuosavybės apsaugos principui, nes “teisinga kompensacija taip pat užtikrina nuosavybės teisių atstatymą.”

1995 m. kovo 8 dieną Konstitucinis Teismas nutarė, kad asmuo, turintis teisę į kompensaciją už turtą, kuris negali būti gražintas, gali pasirinkti kompensavimo būdą (žeme ar pinigais), raštu suteikdamas valdžios institucijoms leidimą priimti tolesnį sprendimą. Konstitucinis Teismas taip pat pripažino, kad vykdomosios valdžios institucijos kiekvienu atveju turi teisę priimti sprendimą dėl tinkamos kompensacijos, bet asmuo turi teisę ginčyti tą kompensaciją, kreipdamasis į teismą.

Pagal Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymo 18 straipsnį (visos redakcijos iki 1999 m.), valdžios institucijos privalėjo gauti rašytinį konkretaus asmens sutikimą, prieš nustatydamas konkrečią kompensaciją už turtą, kuris negali būti gražintas. Pagal Įstatymo 19 straipsnį, tas asmuo galėjo kreiptis į teismą, ginčydamas paskirtą kompensaciją, per 30 dienų nuo sprendimo priėmimo dienos. Pagal Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymo redakciją, įsigaliojusią 1999 m. birželio 2 dieną, vykdomoji valdžia dabar turi teisę spręsti kompensacijos klausimą be asmens sutikimo. Tas sprendimas gali būti apskųstas teismui Įstatymo 19 straipsnyje nustatyta tvarka. Paduodant tokį skundą nereikalaujama mokėti žyminį mokestį.

Sprendimo vykdymas

Pagal Civilinio proceso kodekso 372 straipsnį, įsiteisėjęs teismo sprendimas yra privalomas ir turi būti vykdomas.

Nepaisant to Civilinio proceso kodeksas reikalauja, kad suinteresuotas asmuo iš galutinį sprendimą priėmusio teismo gautų vykdomąjį raštą; vykdomasis raštas turi būti pateiktas antstoliams, kurie turi jį tuoj pat įvykdyti (372 – 379 straipsniai). Antstolių reikalavimai privalomi visoms valdžios institucijoms ir visiems subjektams (381 straipsnis).

Skundas Seimo kontrolieriui ir skundas teismui dėl asmens teisių pažeidimo

Pagal Seimo kontrolierių įstatymo 1 straipsnį, Seimo kontrolierius gali tirti asmenų skundus dėl vykdomosios valdžios pareigūnų padarytų pažeidimų ar piktnaudžiavimo tarnyba. Pagal Įstatymo 14 straipsnį, Seimo kontrolierius negali nagrinėti skundų, kuriuos nagrinėti turi teismas. Pagal Įstatymo 23 straipsnio 2 dalį, Seimo kontrolierius negali pakeisti ar panaikinti konkretaus vykdomosios valdžios sprendimo ar akto. Pagal 23 straipsnio 1 dalies 1-3 punktus, Seimo kontrolierius gali tik perduoti tyrimo rezultatus tardymo organams, kad šie iškeltų baudžiamąją bylą, arba pareikšti ieškinį teisme, arba pasiūlyti kitą tinkamą reagavimo į nustatytus pažeidimus būdą.

Ankstesnės Civilinio proceso kodekso 269¹, 269² ir 269⁵ straipsnių nuostatos (galiojusios iki 1999 m. gegužės 1 dienos) numatė asmens teisę paduoti skundą teismui dėl valstybinės valdžios ar valdymo institucijų veikų, pažeidžiančių asmens teises. Identiškos nuostatos dabar yra įtvirtintos Administracinių bylų teisenos įstatyme.

SKUNDAI

1. Remdamasi Konvencijos 1 Protokolo 1 straipsniu, pareiškėja skundžiasi dėl sklypo nacionalizavimo ir dėl jos velionės motinos namo nugriovimo. Remdamasi Konvencijos 14 straipsniu ir Konvencijos 1 Protokolo 1 straipsniu, pareiškėja taip pat skundžiasi, kad jai nebuvo gražinta jos velionės motinos žemė ir kad iki šiol nebuvo įvykdyti Palangos miesto valdybos 1992 m. rugsėjo 25 dienos potvarkis bei Klaipėdos apygardos teismo 1996 m. balandžio 3 dienos sprendimas. Iš jos tariamai buvo atimta jos nuosavybė, nes valdžios institucijos atsisakė gražinti sklypą ar jo dalį arba pasiūlyti adekvačią kompensaciją. Ji tvirtina, kad jos nuosavybės teisės taip buvo pažeistos tik todėl, kad ta žemė yra vertingoje vietoje kurorto centre. Todėl valstybė ją tariamai diskriminavo.

2. Remdamasi Konvencijos 6 ir 13 straipsniais pareiškėja skundžiasi, kad valdžios institucijos atsisakė vykdyti Klaipėdos apygardos teismo 1996 m. balandžio 3 dienos sprendimą, kuriuo teismas neva nurodė gražinti pareiškėjai sklypą ar jo dalį. Ji teigia, kad neturėjo veiksmingų vidaus teisinės gynybos priemonių savo nuosavybės teisėms atkurti.

TEISĖ

1. Pareiškėja teigia, kad sklypo nacionalizavimas ir jos velionės motinos namo nugriovimas pažeidė Konvencijos 1 Protokolo 1 straipsnį. Remdamasi šia nuostata, ji taip pat skundžiasi, kad valdžios institucijos negražino jai pradinio sklypo ar jo dalies ir nepasiūlė jai tinkamos kompensacijos. Šiuo atžvilgiu ji taip pat teigia, kad buvo pažeistas 14 straipsnis.

1 Protokolo 1 straipsnis ir Konvencijos 14 straipsnis numato:

“Kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo turi teisę netrukdomas naudotis savo nuosavybe. Iš nieko negali būti atimta jo nuosavybė, išskyrus tuos atvejus, kai tai yra būtina visuomenės interesams ir tik įstatymo nustatytais sąlygomis bei vadovaujantis bendraisiais tarptautinės teisės principais.

Tačiau ankstesnės nuostatos jokia būdu neriboja valstybės teisės taikyti tokius įstatymus, kokie, jos manymu, jai reikalingi, kad ji galėtų kontroliuoti nuosavybės naudojimą atsižvelgdama į bendrąjį interesą arba kad garantuotų mokesčių, kitų rinkliavų ar baudų mokėjimą.”

“Naudojimasis šioje Konvencijoje pripažintomis teisėmis ir laisvėmis yra užtikrinamas be jokios diskriminacijos dėl asmens lyties, rasės, odos spalvos, kalbos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, tautinės ar socialinės kilmės, priklausymo tautinei mažumai, nuosavybės, gimimo ar kitais pagrindais.”

Vyriausybė teigia, kad šį turtą atėmė Tarybų Sąjungos valdžios institucijos prieš 1996 m. gegužės 24 dieną, t. y. 1 Protokolo įsigaliojimo Lietuvos atžvilgiu dieną, ir kad Teismas neturi *ratione temporis* kompetencijos nagrinėti šią pareiškimo dalį.

Vyriausybė taip pat teigia, kad 1992 m. rugsėjo 25 dienos potvarkiu, Palangos miesto valdyba nusprendė atkurti pareiškėjos nuosavybės teises į pusę jos velionės motinos turto. Anot Vyriausybės, “nuosavybės teisių atkūrimas” pagal šį potvarkį faktiškai reiškė, kad pareiškėjai turi būti pasiūlyta kompensacija pagal Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymo 5 ir 12 straipsnius. Vyriausybė teigia, kad šis potvarkis neatitiko valstybės vidaus teisės reikalavimų, kadangi jis neišsprendė nei sklypo, kuris kaip kompensacija turi būti pasiūlytas pareiškėjai, buvimo vietos klausimo, taip pat nenurodė, kokia tvarka tas pasiūlymas turėtų būti pateiktas. Apygardos teismas šiuos trūkumus nurodė savo 1996 m. balandžio 3 dienos sprendime, pareikalaudamas valdžios institucijas išspręsti šiuos klausimus.

Nepaisant to, Vyriausybė taip pat teigia, kad pareiškėja iki šiol nėra įrodžiusi, kad 1998 m. liepos 13 dienos vyriausybinių instrukcijų prasme ji yra laikytina turinčia teisę į kokią nors nuosavybės teisių atkūrimą, nes ji nėra pateikusi dokumentų, įrodančių, kad pradinis sklypas jos motinai priklausė nuosavybės teise. Todėl, anot Vyriausybės, 1996 m. balandžio 3 dienos sprendimas turėtų būti aiškinamas ne tik kaip sukuriantis tam tikras pareigas valdžios institucijoms, bet ir kaip reikalaujantis, kad pareiškėja savo teisinių reikalavimų pagrįstumą įrodytų pagal valstybės vidaus teisę. Vyriausybės nuomone, kad jos nuosavybės teisės būtų atkurtos valstybės vidaus įstatymų prasme, pareiškėja turėtų kreiptis į teismą su prašymu nustatyti tą faktą, kad jos motina iš tikrųjų buvo to sklypo savininkė. Todėl Vyriausybė teigia, kad ši pareiškimo dalis turėtų būti paskelbta nepriimtina pagal Konvencijos 34 ir 35 straipsnius.

Pareiškėja teigia, kad jos motinos turto eksproprijavimas ir sunaikinimas buvo sunkūs ir besitęsiantys jos nuosavybės teisių pažeidimai. Ji tvirtina, kad 1992 m. rugsėjo 25 dienos potvarkis ir 1996 m. balandžio 3 dienos sprendimas atkūrė jos nuosavybės teises ir suteikė jai teisę į sklypo ar jo dalies grąžinimą arba tinkamą kompensaciją. Anot pareiškėjos, dabar ne ji, o valdžios institucijos turi imtis veiksmų, kad būtų nepažeisti Konvencijos 1 Protokolo 1 straipsnio reikalavimai.

Teismas atsižvelgė į šalių pozicijas. Jis laiko, kad ši pareiškimo dalis kelia sudėtingus faktų ir teisės klausimus, kurių išsprendimas turėtų priklausyti nuo bylos esmės nagrinėjimo. Todėl ši pareiškimo dalis negali būti laikoma aiškiai nepagrįsta Konvencijos 35 straipsnio 3 dalies prasme. Joks kitas pagrindas paskelbti ją nepriimtina nėra nustatytas.

2. Pareiškėja taip pat skundžiasi tuo, kad valdžios institucijos neįvykdė 1996 m. balandžio 3 dienos teismo sprendimo, tuo pažeisdamos Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį ir 13 straipsnį, kurie, kiek tai šiuo požiūriu reikšminga, numato:

“Kai yra sprendžiamas tam tikro asmens civilinio pobūdžio teisių ir pareigų ... klausimas, toks asmuo turi teisę, kad bylą ... viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų ... teismas. ...”

“Kiekvienas, kurio teisės ir laisvės, pripažintos šioje Konvencijoje, yra pažeistos, turi teisę pasinaudoti veiksminga teisinės gynybos priemone kreipdamasis į valstybės instituciją... ”

Vyriausybė teigia, kad pareiškėja pagal Civilinio proceso kodekso 269¹, 269² ir 269⁵ nepadavė į teismą antstolių dėl asmens teisių pažeidimo ir nesiskundė Seimo kontrolieriui dėl 1996 m. balandžio 3 dienos teismo sprendimo nevykdymo. Anot Vyriausybės, tokiu būdu pareiškėja neišnaudojo vidaus teisinės gynybos priemonių, kaip reikalauja Konvencijos 35 straipsnio 1 dalis.

Vyriausybė taip pat teigia, kad bet koku atveju dėl Nuosavybės teisių atkūrimo įstatymo 18 straipsnio Klaipėdos apskrities viršininkas negali įvykdyti 1996 m. balandžio 3 dienos teismo sprendimo, nes pareiškėja atsisakė trijų pasiūlymų atkurti jos nuosavybės teises, t. y. alternatyvių žemės sklypų, valdžios institucijų pasiūlytų kaip kompensacija. Todėl pareiškėjos skundai yra nepagrįsti.

Pareiškėja teigia, kad nei skundas Seimo kontrolieriui, nei skundas teismui dėl asmens teisių pažeidimo nėra veiksmingos teisinės gynybos priemonės Konvencijos 35 straipsnio 1 dalies prasme. Dėl skundo esmės pareiškėja tvirtina, kad 1996 m. balandžio 3 dienos teismo sprendimas reiškė įsakymą grąžinti visą sklypą ar jo dalį arba pasiūlyti jai adekvačią kompensaciją. Todėl valdžios institucijų neveikimas pažeidė jos teises, numatytas Konvencijos 6 ir 13 straipsniuose.

Teismas primena, kad Konvencijos 35 straipsnio 1 dalis reikalauja išnaudoti vidaus teisinės gynybos priemones, bet ši nuostata nesukuria pareigos naudotis neadekvačiomis priemonėmis (žr. *Valašinas v. Lithuania* (dec.), no. 44558/98, 2000-03-14). *Valašino* byloje Teismas pripažino, kad skundas Seimo kontrolieriui nėra veiksminga teisinės gynybos priemonė 35 straipsnio 1 dalies prasme (*ibid.*).

Dėl nurodomos teisinės gynybos priemonės antstolių padaryto (nevykdant 1996 m. balandžio 3 dienos sprendimo) asmens teisių pažeidimo atžvilgiu, Teismas pastebi, kad pareiškėja nesiskundžia dėl jokių kurio nors antstolio veiksmų, o skundžiasi dėl vykdomosios valdžios institucijų atsisakymo veikti teismo ir antstolių nurodymu. Todėl tokiu skundu pareiškėja nepasiektų, kad būtų įvykdytas palankus teismo sprendimas. Be to, Teismas pastebi, kad pareiškėja pagal valstybės vidaus civilinio proceso reikalavimus gavo 1996 m. balandžio 3 dienos teismo sprendimo vykdomąjį raštą, bet negalėjo pasiekti, kad antstoliai jį įvykdytų. Net darant prielaidą, kad pareiškėja būtų galėjusi kreiptis į teismą dėl asmens teisių pažeidimo ir sulaukti sprendimo, patvirtinančio, kad nevykdymas buvo neteisėtas valstybės vidaus teisės prasme, tokiu kreipimusi į teismą būtų pasiekta tik pakartotinių rezultatų, būtent rašto, įgalinančio antstolius tęsti 1996 m. balandžio 3 dienos teismo sprendimo vykdymą. Todėl Teismas daro išvadą, kad toks kreipimasis į teismą nebūtų buvęs veiksmingas ir kad ši pareiškimo dalis negali būti atmesta dėl vidaus teisinės gynybos priemonių neišnaudojimo.

Teismas atkreipė dėmesį į kitas šalių pastabas dėl šio skundo. Atsižvelgdamas į jų teiginius, Teismas laiko, kad ši pareiškimo dalis kelia sudėtingus faktų ir teisės klausimus, kurių išsprendimas turėtų priklausyti nuo bylos nagrinėjimo iš esmės. Todėl ši pareiškimo dalis negali būti laikoma aiškiai nepagrįsta Konvencijos 35 straipsnio 3 dalies prasme. Joks kitas pagrindas paskelbti ją nepriimtina nėra nustatytas.

Dėl šių priežasčių Teismas vienbalsiai

SKELBIA ŠĮ PAREIŠKIMĄ PRIIMTINU, iš anksto nenusprendamas dėl bylos esmės.

S. DOLLÉ
Kanclerė

J.-P. COSTA
Pirmininkas